

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КУ «МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ»
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ № 8
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ
ГУРТКОВИХ ЗАНЯТЬ З РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ ПСИХОМОТОРИКИ У
ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

номінація «Соціально-психологічна робота»

Воловодівська Жанна Олексіївна,
методист з практичної психології та
соціальної роботи,
«спеціаліст вищої категорії»
тел. (096)963-04-05

Рябоконт Оксана Вячеславівна,
практичний психолог,
«категорія спеціаліст»
тел. (096)759-78-21

м. Вінниця
2018

Автори: **Воловодівська Жанна Олексіївна**, методист з практичної психології та соціальної роботи КУ «Міський методичний кабінет»

Рябоконт Оксана Вячеславівна, практичний психолог комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 8 Вінницької міської ради»

Воловодівська Ж.О., Рябоконт О.В. Методичні рекомендації проведення гурткових занять з розвитку процесів психомоторики та соціальної взаємодії у дітей з обмеженими можливостями в навчальному закладі. Методичний посібник / Воловодівська Ж.О., Рябоконт О.В. – Вінниця: КУ «ММК», 2018. 57с.

Рецензенти:

Немаш Лілія Ігорівна – асистент кафедри психології Вінницького інституту університету «Україна», аспірантка кафедри психології та соціальної роботи ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського.

Паянок Валентина Олександрівна – заступник директора з навчально-виховної роботи, старший вчитель комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 8 Вінницької міської ради».

Рекомендовано методичною радою
комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 8 Вінницької міської
ради»
(Протокол № 4 від 31.01.2018р.)

Зміст посібника складає опис форм та методів роботи з дітьми з особливими можливостями по розвитку процесів психомоторики та розроблені заняття з елементами тренінгу на формування групової комунікації, виконання певних вказівок. В посібнику вміщено методичні рекомендації щодо організації та проведення гурткових занять з соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями засобами художньої обробки матеріалів в навчальному закладі.

Рекомендовано для педагогічних працівників, практичних психологів, які працюватимуть з дітьми з особливими потребами.

Зміст

Вступ	4
Методичні рекомендації проведення гурткових занять з соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями засобами художньої обробки матеріалів в навчальному закладі	9
Навчальна програма гуртка «Повір у себе»	18
Конспекти занять гуртка	24
Висновки	44
Додатки	46
Література	55

Вступ

Навчання дітей з особливими потребами набуває широкої актуальності сьогодні. Освітній інклюзивний простір стає доступним для таких дітей, адже право на рівний доступ до якісної освіти та навчання за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу – це право всіх дітей. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства.

Саме зараз в Україні найбільш активно розвивається соціальна реабілітація дітей з особливими потребами. З розвитком та гуманізацією суспільної свідомості, а також досягненням в різних галузях науки і техніки постало питання про необхідність інтеграції людей з психофізичними вадами, як соціальної групи, з рештою суспільства, тобто про їхню психосоціальну реабілітацію.

Дітям з затримкою психофізичного розвитку паралельно з навчальними вміннями доцільно розвивати вміння ручної праці, які допоможуть їм самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові завдання. Трудове навчання є першою сходинкою до вибору майбутньої професії. В процесі трудової діяльності у дітей з обмеженими можливостями формуються цілеспрямовані способи діяльності, які відіграють важливу роль у загальному їх розвитку.

Участь дітей, що мають обмежені можливості у суспільно корисній і продуктивній праці приносить їм задоволення, їх радує і сам процес такої праці, її результат. Це має велике значення для розвитку не тільки пізнавальних, а професійних інтересів. Праця, яка дає моральне й емоційне задоволення вихованцям, розширює їх зацікавленість, робить її змістовною, стійкою.

Метою трудового виховання є підготовка вихованців до самостійного виконання доступної кваліфікованої праці в умовах сучасного виробництва, участі у суспільно корисній, обслуговуючій, продуктивній праці, готовності включатися у трудову діяльність. Тому ми вважаємо, що ця тема є досить актуальною на даний час.

Об'єкт дослідження – соціально-психологічна реабілітація дітей з обмеженими можливостями.

Предмет дослідження – форми, методи соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями засобами художньої обробки матеріалів.

Мета – розробити комплекс форм і методів соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями засобами художньої обробки матеріалів.

Завдання дослідження:

1. Дослідити форми, методи та засоби соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями.

2. Розробити програму занять з соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями засобами художньої обробки матеріалів в навчальному закладі з включенням елементів тренінгу по розвитку навичок соціальної взаємодії.

3. Розробити методичні матеріали для забезпечення інтегрованих занять з формування творчої активності дітей з обмеженими можливостями.

Виходячи з вище поставлених завдань для досягнення поставленої мети нами було розроблено програму гуртка «Повір у себе».

Вашій увазі пропонуються методичні рекомендації проведення гурткових занять з соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями засобами художньої обробки матеріалів в навчальному закладі.

Перед початком роботи гуртка з метою дослідження динаміки змін та розвитку дитини на базі комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ст.№ 8 Вінницької міської ради» проведено початкове опитування за анкетною (додаток 1).

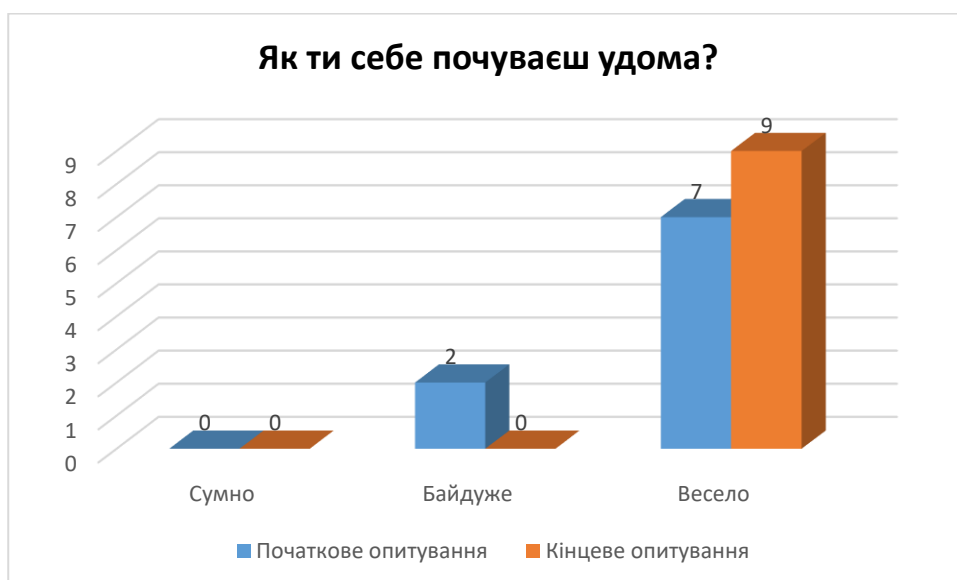
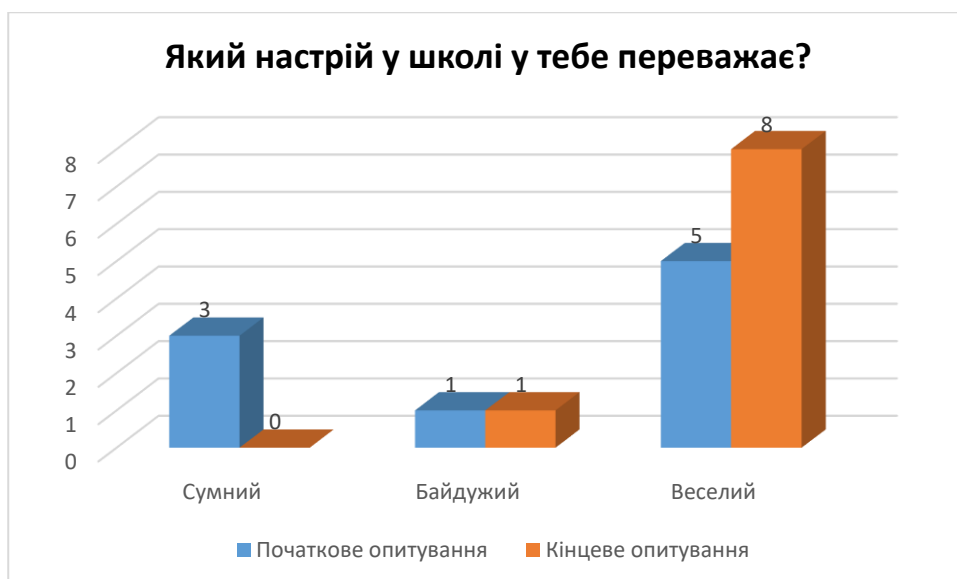
По завершенню циклу занять з дітьми з обмеженими можливостями в гуртку «Повір у себе» проведено кінцеве опитування по даній анкеті.

Порівнювальні результати опитування подано в таблиці 1 та діаграмі 1 (вибірка - 9 осіб).

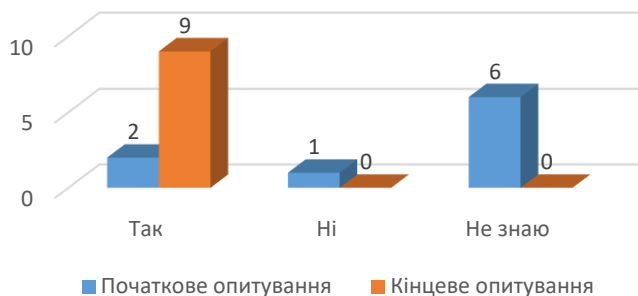
Таблиця 1

Який настрій у школі у тебе переважає?							
	Сумний	Байдужий	Веселий				
Початкове опитування	3	1	5				
Кінцеве опитування	0	1	8				
Як ти себе почуваєш удома?							
	Сумно	Байдуже	Весело				
Початкове опитування	0	2	7				
Кінцеве опитування	0	0	9				
Чи подобається тобі виготовляти щось руками ?							
	Так	Ні	Не знаю				
Початкове опитування	2	5	2				
Кінцеве опитування	9	0	0				
Чи знаєш ти, як можна виготовляти щось своїми руками?							
	Так	Ні	Не знаю				
Початкове опитування	2	1	6				
Кінцеве опитування	9	0	0				
Чи подобається тобі займатися спільною справою разом з ровесниками?							
	Так	Ні	Не знаю				
Початкове опитування	2	3	4				
Кінцеве опитування	8	1	0				
Що ти можеш навчитися на заняттях по виготовленню чогось руками, разом з ровесниками?							
	Виготовляти поробки	Знайти собі хобі	Вміти працювати руками	Взаємодіяти в групі	Позитивно спілкуватися	Нічого корисного від занять не отримаю	Не знаю
Початкове опитування	0	0	0	0	0	1	8
Кінцеве анкетування	8	7	9	7	6	0	0

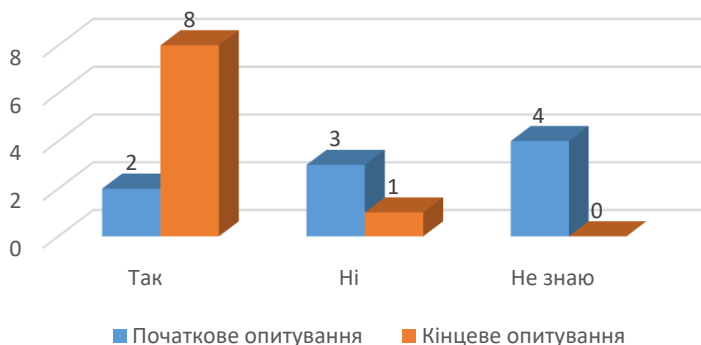
Діаграма 1

Чи знаєш ти, як можна виготовляти щось своїми руками?

Чи подобається тобі разом займатися спільною справою з ровесниками?

Що ти можеш навчитися на заняттях по виготовленню чогось руками, разом з ровесниками?

Як видно з діаграми, по завершенню роботи в гуртку «Повір в себе» учні змінили свою думку в позитивному напрямку щодо роботи в колективі, а також щодо участі у суспільно корисній, обслуговуючій, продуктивній праці, готовності включатися у трудову діяльність.

Методичні рекомендації проведення гурткових занять з соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями засобами художньої обробки матеріалів в навчальному закладі

Слід зазначити, що наявність у дитини попередньо засвоєних знань, трудових навичок та вмінь (щодо матеріалів, їх властивостей, обробки, підготовки та застосування: знарядь праці тощо), необхідних для виконання практичних завдань, розглядається як важлива умова формування загально трудових умінь.

Розглянемо, в чому полягає організація та проведення занять з елементами тренінгу у нашій програмі соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями. Програма містить 3 блоки, які поділяються на заняття (таблиця 2).

Організація занять соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями.

№ п/п	Мета	Засоби	Прогнозований результат
Початкове опитування	Узагальнення думки учнів	Анкета	Відповіді учнів
Знайомство з групою	Налаштування на комфортний емоційний стан.		
Блок 1 Арт - терапевтичне заняття. Робота з малюнком	Формування і розвиток адекватної самооцінки, формування встановлення групових контактів, набуття конструктивних форм поведінки та нового досвіду спілкування, зняття емоційної напруги	Арт - терапія Малюнок	Розвиток наочно-дійового, наочно-образного, логічного, творчого мислення
Блок 2 Робота з пластичними матеріалами	Згуртувати групу, виховувати здатність до погодженої взаємодії. Навчитися зліплювати з пластиліну прості вироби.	Ручна праця. Обробка пластиліну	Розвиток координації рухів а також розвиток сенсорної моторики

Блок 3 Технологія виготовлення оберегів з різних видів насіння та сипучих матеріалів	Навчитися милуватися красою довкілля, вміти образно уявляти, розвивати художній смак, мислення, пробуджувати пізнавальні інтереси, виховувати почуття відповідальності, любов до природи.	Природні матеріали насіння	Розвиток навичок самоорганізації, самоконтролю. Розвивати пам'ять, увагу, уміння здійснювати логічні операції: аналізувати, порівнювати
Підсумкове заняття	Навчитися презентувати себе, оцінювати свої вироби.	Виставка	Розвивати естетичний смак
Кінцеве опитування	Узагальнення думки учнів	Анкета	Відповіді учнів

Щоб навчити дитину з обмеженими можливостями аналізувати, варто у вправах використовувати такі завдання, які б допомагали дитині, наприклад;

- подумки розкласти предмет діяльності на частини,
- визначити послідовність дій: куди піти, що взяти, де поставити, покласти і т. п.

Тобто у якій послідовності виконати запропоноване завдання. Якщо йдеться про виготовлення якогось виробу, то виділити властивості предмета в цілому та його частин. Такими властивостями є форма, величина, колір, матеріал, розташування деталей, способи їх з'єднання тощо. Правильний та повний аналіз завдання визначає ефективність подальшого його виконання.

Щоб проаналізувати предмет ми використовуємо обстеження та порівняння виробу із еталонами у вигляді натуральних предметів, моделей, малюнків, схем тощо.

Особливі діти навчаються аналізувати за умови спеціально організованої допомоги. При цьому необхідно враховувати, що для таких дітей простіше

визначити в предметі частини, що помітно виділяються на його фоні, а також розмір, колір, важче форму, матеріал, деталі.

Формувати вміння аналізувати слід починати з найпростіших об'єктів праці чи предметів з невеликою кількістю ознак, які поступово мають ускладнювати за рахунок збільшення ознак та складових частин. Послідовність аналізу предмета має бути така:

- з'ясування назви предмета та його призначення,
- матеріал, розмір, колір, форма, великі та дрібні деталі, їх ознаки (в тій же послідовності),
- розміщення деталей,
- способи їх виготовлення та з'єднання,
- знаряддя праці (інструменти, пристосування тощо).

При цьому важливо, щоб словесне позначення ознак предмета, його характеристика не випереджали наочно-чуттєве сприймання. Тобто, дитина має спочатку роздивитися предмет, визначити його основні властивості, а лише потім назвати, оскільки словесна характеристика предмета сприяє створенню більш адекватного та стійкого образу з усіма його властивостями.

Щоб навчити дитину порівнювати предмети, важливо визначити спочатку, разом з нею, які властивості має кожний з двох предметів, які властивості є для них спільними, схожими, а лише після цього – якими властивостями вони відрізняються. Наприклад: перед дитиною є два м'ячі однакового розміру, різного кольору. Дитині пропонується роздивитись ці предмети, і її увага звертається на те, що вони однакові за розміром, за формою (круглі), але різні за кольором (червоний і жовтий). До того ж важливо, щоб дитина словесно відтворила результати проведеного порівняння предметів.

Доцільно організовувати різні справи в ігровій формі, в процесі яких з'ясовується: що чого зроблено, що до чого підходить тощо. Так, дитині пропонується гра: «З чого зроблено?». Перед дитиною розкладені предмети: зошити, книжечки, іграшки із пластиліну, глини, природного матеріалу – жолудів, каштанів, шишок, листя та ін. Вона роздивляється предмети чи малюнки

предметів і відповідає на поставлені запитання: «З чого зроблений зошит, з якого матеріалу?», «З якого матеріалу зроблена іграшка – півник?», «З якого природного матеріалу зроблено їжачка?» Для проведення гри – «Що для чого?» дитині пропонуються малюнки, на яких зображено посуд, взуття, одяг, предмети догляду за тілом, взуттям тощо. Перед дитиною демонструються, по черзі, предмети і ставляться запитання: «Що це, назви», «Для чого потрібні ножиці?», «Для чого мило, сковорідка, виделка?» і т. п.

На основі аналізу предмета практичного завдання планується його виконання. Тобто здійснюється навчання планування власної діяльності. При цьому визначається послідовність дій, у якій кожна наступна дія підготовлена попередньою. Отже, під час планування практичної чи трудової діяльності визначаються необхідні операції, послідовність їх виконання та використання відповідних засобів праці, матеріалів, інструментів.

Планування способу (технології) виконання практичного завдання та послідовності дій у особливих дітей викликає значні труднощі. Цьому слід навчати спеціально.

Під час навчання плануванню діяльності використовуються зразки виробів, картки із зображеннями етапів роботи, трудових операцій. Предметно інструкційні карти можуть бути різної міри деталізації. Вони являють собою аркуші паперу, на яких прикріплені предметні зразки виробу різних стадій готовності, що відповідають послідовності виконання трудових операцій, необхідних для його виготовлення.

Передумовою формування планування є навчання дітей переказувати послідовність уже виконаного завдання. Далі рекомендується планувати виготовлення виробу, що передбачає виконання кількох, притому опанованих дитиною операцій. Після цього планується виконувати нове завдання, але за відомою вже технологією (операціями та їх послідовністю). Якщо виріб новий і складний, доцільно планувати не всю роботу, а лише її частину. В найскладніших випадках перед визначенням наступної операції необхідно повторити виконання попередньої.

Для навчання дітей плануванню практичного завдання пропонується використовувати систему дидактичних ігор та вправ, наприклад: розкласти в логічній послідовності зразки, малюнки, що містять у собі технологічні операції. Доцільними є вправи–ігри: «Одягни ляльку», «Застели ліжко», «Погодуй ведмедика». Дитина повинна підібрати необхідні предмети по черзі їх використання, тобто спланувати послідовність дій.

Організація діяльності передбачає добір, підготовку та розташування необхідного для виготовлення виробу матеріалу, інструментів тощо, створення відповідних умов, організацію робочого місця. На основі розробленої технологічної послідовності трудових операцій дитина розпочинає виготовляти виріб. Важливо домагатися, щоб виконання практичного завдання було доведено до завершення. У разі потреби обов'язково надається дозована індивідуальна допомога–практична чи вербальна.

Спочатку потрібно стимулювати, спонукати дитину до дії, шляхом схвалення навіть її наміру, найнезначніших позитивних результатів та досягнень у роботі. Для активізації практичної діяльності необхідно звертати увагу дитини на інструкції, окремих її вимогах та умовах праці, ознаках предмета тощо. Практична допомога – це показ потрібних рухів, дій, їх послідовності, спільне виконання трудових операцій. Вербальна допомога надається у вигляді повторення інструкції, з'ясування й пояснення її змісту та того, що викликає в роботі труднощі, у вигляді запитань різної міри узагальненості, підказки, вказівки.

Незважаючи на особливе значення для дитини практичної допомоги, вона не є достатньою для того, щоб її діяльність стала усвідомленою та самостійною. Набуттю цих характеристик діяльності сприяє вербальна допомога. До неї потрібно звертатися все більше, в міру опанування дитиною діяльністю. Тобто, надання дозованої індивідуальної допомоги особливим дітям потребує поступового переходу від практичного виду до вербального та їх оптимального поєднання.

Самоконтролю в процесі діяльності, з огляду на її регуляцію та вплив на розвиток дитини, відводиться одне з найважливіших місць. У дітей з обмеженими можливостями розвитку спостерігається не сформованість самоконтролю. У них

відсутня потреба в акуратному й точному виконанні завдання. Вони охочіше виготовляють вироби «на око», а, оскільки окомір у них майже не розвинений, то й відмінність виробу від зразка виявляється суттєвою. Окрім того, у особливих дітей відсутня адекватна самооцінка результатів власної діяльності.

Розроблена нами програма для проведення гурткових занять складається з 3-ох блоків до структури яких входять 13 занять з елементами тренінгу. Цикл групових занять розрахований на 20 - 40 академічних годин, середня тривалість заняття – 2 - 4 години. Між заняттями бажано організувати нетривалі перерви.

Формування групи варто проводити при додержанні таких принципів: гетерогенності: різна стать, вік, ступінь знайомства.

У нашій програмі соціально-психологічної реабілітації участь можуть приймати різновікові діти, різної статі.

Відбір учасників до спеціалізованої групи здійснюється на основі попереднього індивідуальної співбесіди, в ході якої підтверджується наявність конкретної особистісної проблеми (соціальна дезадаптованість, занижена самооцінка, невміння працювати в умовах школи, класу тощо).

Кількість членів у групі не повинна перевищувати 12 осіб. Якщо кількість учасників тренінгу більша, група розбивається на дві підгрупи.

Кожен учасник (батьки) повинен дати згоду на роботу в групі тренінгу.

Ми у свої програмі виділяємо такі етапи проведення тренінгу соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями:

1. Проведення процедури знайомства. Знайомство групи є важливим етапом будь-якого тренінгу незалежно від його цілей і завдань. Воно полягає не лише у пізнаванні імен, а є своєрідною презентацією учасників. Водночас це може бути і своєрідною презентацією роботи в тренінговій групі. Знайомство дає змогу «розгойдати» групу, а іноді й задає загальний ритм роботи. Мету цієї процедури можна вважати досягнутою, якщо учасники відчували зацікавленість у подальшій тренінговій роботі. Відповідно організована процедура знайомства вийти на роздуми про себе та стимулює їх прагнення до самопізнання.

Вправа «Це здорово!»

Час: 10 хв.

Мета: активізувати учасників, дати можливість краще познайомитись, підготувати їх до подальшої роботи.

Хід вправи. Учасники по черзі називають своє ім'я і говорять фразу, яка розпочинається словами «Я люблю...». Інші учасники говорять: «Це здорово!». Тренер розпочинає перший.

2. Робота з очікуваннями (сподіваннями). Необхідно присвятити частину часу на визначення бажаних результатів учасників. Робота з очікуваннями є важливим елементом, що визначає ефективність тренінгу. При цьому слід звертати увагу на те, щоб очікування і результати визначалися у позитивних термінах. Кожен учасник сам визначає для себе значущість досвіду, якого він набуває, і змін. Тільки він може вирішити, прийняти цей досвід або відмовитись від нього. Одним із варіантів організації цієї роботи є складання кожним учасником списку його очікувань від участі в тренінгу, який він надалі може зачитати групі.

Вправа «Очікування»

Час: 20 хв.

Мета: актуалізувати завдання, виявити особистісну поінформованість з проблеми.

Хід вправи. Разом з учасниками проговорюються очікування від занять. Очікування записуються на стікерах та прикріплюються на плакаті.

3. Формування норм і правил у групі. Уже починаючи з процедури знайомства, в групі задаються правила роботи і формуються внутрішньо групові норми. Правила в групі вводяться поетапно і спочатку задаються тренером. Можливе їх оголошення тренером, але і в цьому випадку слід організувати процедуру обговорення, запропонувавши висловитися кожному учасникові. У будь-якому випадку правила повинні бути визначені, зрозумілі та прийняті усіма учасниками. Норми визначають те, що можна робити в групі, і те, чого не можна, те, про що можна говорити, і те, про що не мовиться. У такому розумінні норми задаються самою роботою, хоча частково є віддзеркаленням існуючих правил.

Вправа «Правила групи»

Час: 10 хв.

Мета: прийняти правила для продуктивної роботи, показати необхідність вироблення і дотримання певних правил, за якими відбувається взаємодія людей.

Хід вправи. Правила пропонує тренер. Усі інші їх обговорюють, уточнюють. Ухвалені всіма правила записуються і вивішуються на видному місці.

1. **Активність.** Не хочеш говорити або виконувати якесь завдання – не роби цього, але пам'ятай, що навчитись чогось, можна лише проявляючи активність.

2. **Не перебивай.** Того, хто говорить, не перебивай, ні словом, ні жестом, ні мімікою – кожен хоче бути почутим.

3. **Чесність і правдивість.** Не існує правильних чи неправильних відповідей. Правильною є та відповідь, яка насправді відбиває твою думку, твої почуття.

4. **Конфіденційність.** Ми не будемо розповідати про почуте іншим. Усе, що тут відбувається, відбувається тільки тут.

5. Тут і зараз. Говорити тільки за темою, не відволікайся.

6. Будь доброзичливим у ставленні до інших.

7. Не оцінюй, не давай порад.

8. Говорити від свого імені. Висловлюючи свою думку, починати з «Я».

4. **Інструкції у вправах.** Успішність виконання та ефективність вправ суттєво залежать від правильності інструкції. Інструкція повинна бути точною, зрозумілою та лаконічною. Якщо після надання інструкції учасникам у них не виникає запитань і вони знають, що слід робити, тоді можна переходити до виконання завдання. У деяких вправах можливе проведення демонстрування прикладу їх виконання.

5. **Проведення заняття (циклу занять),** див. Додаток В.

6. **Обговорення.** Роздуми та обговорення після виконання завдання є найбільш важливими його складовими. Необхідно залишати для цього достатню кількість часу. Обговоренню необхідно приділяти як мінімум у два рази більше часу, ніж на виконання самої вправи. Важливо дати учасникам можливість повідомити про те,

що з ними відбулося під час виконання вправи, проаналізувати й осмислити свій досвід. Обговорення можна будувати за схемою:

- опис виконуваних дій з подальшою їх інтерпретацією;
- опис відчуттів при виконанні вправи, з чим вони пов'язані;
- зворотний зв'язок групи і тренера(педагога) [35, с. 289–290].

Зауважимо, що важливо при проведенні тренінгу, спрямованому на соціально-психологічну адаптацію дітей з особливими потребами дітям та батькам слід бути готовим до того, що, на основі засвоєних ним вмінь і навичок розвитку потенціалу, доведеться вчитися по-іншому і, можливо, при практичному застосуванні в житті також доведеться відстоювати набуті в тренінгу особистісно-соціальні орієнтири, знання, вміння та навички.

В останній день роботи виконуються вправи на завершення тренінгу, серед яких, за рекомендаціями фахівців, можуть бути виокремлені такі види:

- вправи, що використовуються для оцінки тренінгу;
- вправи, що надають можливість учасникам оцінити якість виконаної ними роботи;
- вправи, що допомагають учасникам поєднати здобуті ними знання і досвід із ситуаціями реального життя;
- вправи, що надають можливість учасникам тренінгу попрощатися один із одним [54, с. 158].

На кожному етапі системи соціально-психологічного тренінгу учень ознайомлюється з прийомами саморегуляції, ефективними методами експрес-релаксації, при цьому програма тренінгу може коригуватися у відповідності до особистісних запитів і потреб потенційних учасників. Форма заняття кожного спрямованого тренінгу визначається як групова чи індивідуальна при загальному кількісному складі групи учасників у 12 осіб.

Соціально-психологічна технологія розвитку дітей з обмеженими можливостями на основі спрямованих тренінгів та розвивальних занять забезпечує підвищення рівня саморозвитку і більш ефективного формування готовності дитини до самостійного життя.

Структура соціально-психологічно спрямованих тренінгів побудована у відповідності до комплексу визначених нами компонентів формування соціально-психологічної реабілітації, а саме:

- 1) самооцінка, розвиток творчих здібностей відповідальність;
- 2) креативність (інноваційність);
- 3) адаптивність та рефлексивність;
- 4) емпатійність;
- 5) ауто психологічна компетентність;
- 6) організаторські якості;
- 7) комунікативні якості.

Отже, підсумуємо, що застосування розвивально-стимулюючих технологій виступає ефективним засобом підвищення якості життя та соціальної реабілітації.

В умовах навчального закладу застосування соціальних технологій з метою підготовки особливих дітей виступають фактором стимуляції учня до творчого засвоєння та активного вдосконалення нових навичок. Соціально-психологічні технології засобами художньої обробки матеріалу в початково-освітньому процесі творчо охоплюють навчальні, розвивальні, виховні, організаційно-управлінські, рефлексивні, діагностичні, корекційні, консультаційні та самоосвітні аспекти.

Навчальна програма гуртка

"Повір у себе"

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Завданням трудового виховання є розвиток особистих трудових умінь дітей, збагачення уявлень про навколишнє середовище в процесі праці; виховання потреби і готовності працювати в колективі; розумове виховання (розвиток сприймання, уявлень, мислення, оволодіння різними знаряддями праці, набуття вмінь планувати та передбачати результати праці); моральне виховання (виховання колективізму, взаємодопомоги, готовності працювати, вміння доводити почату працю до кінця, формування позитивного ставлення до праці дорослих); фізичний

розвиток (розвиток координації рухів рук, дрібної моторики, зорової та рухової координації); мовленнєвий розвиток (розширення та збагачення словника, розвиток мовленнєвого спілкування); естетичне виховання (виховання вмінь працювати не лише швидко, а й правильно та охайно).

Програма адаптована до психофізичних індивідуальних можливостей дітей з особливими потребами.

Програма спирається на навчально–виховні та корекційно розвиваючі методики: В. В. Макарова, Є.Грьонлюндта Н.Оганесян, Мартинюка В.Ю., Зінченко С.М., Боргуш Р.В.

Найбільш життєво необхідними і важливими потребами та прагненнями для дітей з особливими потребами є максимальне збереження активності, віри в свої сили, а також відчуття захищеності та особистої свободи. Тому актуальним стає питання організації та проведення корекційно–розвивальної роботи з цією категорією дітей, спрямованої на покращення соціально–психологічної адаптації, підвищення рівня загального розвитку, інтеграції суспільство. Тому ми поставили за мету розробити та впровадити гурткову програму до гуртка «Повір у себе », що допоможе дітям з обмеженими можливостями.

Мета програми: гармонізація внутрішнього світу; зниження тривожності; розвиток пізнавальних процесів; підвищення соціально– психологічної адаптації.

Програма розрахована на рік корекційно–розвиваючих занять із вихованцями. Група 12 осіб віком від 6 років (1 заняття на тиждень).

Дана програма є орієнтовною. Керівник гуртка, користуючись нею, планує свою роботу з урахуванням інтересу гуртківців, ступеня їх підготовки, реальних можливостей школи чи позашкільної установи.

Програмою передбачено орієнтовний розподіл годин на опрацювання окремих занять. Всі теми, і кожна зокрема, подані у відповідній послідовності за складністю їх опанування. Керівник гуртка, враховуючи склад і підготовку гуртківців, може сам визначити, скільки годин потрібно для опанування тієї чи іншої теми, або всіх тем.

Основна мета гуртка „ Повір у себе ”: закріплювати і розширювати знання отриманні на уроках трудового навчання, сприяти їхній систематизації;

удосконалювати уміння і формувати навички роботи; розвивати уявлення і розширювати кругозір гуртківців; формувати образне та технічне мислення, уміння виразити свої задуми; розвивати кмітливість, винахідливість і стійкий інтерес до пошукової творчої діяльності;

Основні завдання освітньої діяльності гуртка „ Повір у себе ” передбачають:

- соціально–психологічній реабілітації вихованців;
- ознайомлення гуртківців з історією розвитку різних видів мистецтва;
- формування здатності дітей сприймати та інтерпретувати художньо – декоративні вироби, висловлювати особисте ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;
- сприяти формуванню уміння самостійно вирішувати питання як працювати;
- учити дітей своїми руками виготовляти для себе та рідних вироби і досягати вершин у створенні своїх робіт;
- розширення і збагачення художньо – естетичного досвіду, опанування художніх умінь та навичок у практичній діяльності;
- створення оптимальних психолого – педагогічних умов для самореалізації та саморозвитку;
- формування в гуртківців практичних навичок самостійного виконання творчих робіт за зразком, шаблоном, уявою, фантазією;
- вміння передавати свої емоції, думки через різні засоби художньої виразності різною технікою й матеріалами;
- задоволення потреб вихованців у самореалізації, самовизначенні та професійній орієнтації з урахуванням їх інтересу до творчості.

Загальні принципи організації навчально – виховного процесу гуртка „ Повір у себе ”:

- науковість – тісний зв'язок навчального курсу з сучасною наукою, історією розвитку мистецтва в Україні та інших народів світу;
- синтез пізнавальної і практичної діяльності – теоретичні знання вихованців трансформуються у внутрішні стимули їх творчої діяльності, пізнавання

різноманітних сторін людського буття, бажання самостійно спрямовувати середовище;

– особистісно-зорієнтований підхід – визначення індивідуальності кожної дитини, її самоцінності і неповторності, створення умов для навчання і творчого розвитку кожного вихованця;

– суб'єкт – суб'єктивна взаємодія – керівник гуртка і вихованці виступають рівноправними учасниками навчально – виховного процесу;

– безперервність, послідовність та доступність;

– добровільність та повага один до одного;

– поетапне формування художньо – естетичних та технічних здібностей гуртківців з урахуванням їх індивідуальних особистостей.

Форми організації навчально – виховного процесу гуртка „Повір у себе”: фронтальна, групова та індивідуальна. Застосування тієї чи іншої форми залежить від теми заняття і поставлених завдань. Фронтальна форма полягає в тому, що всі члени гуртка виконують певну роботу одночасно і за одним планом. При груповій формі роботи вихованці об'єднуються в тимчасові ланки (по 3 – 6 чоловік) для виконання окремих завдань. Не менш важливе навчально – виховне значення має індивідуальна робота членів гуртка. Вона розвиває в дітей самостійність, творчу самоорганізованість та ініціативу.

В основному організація навчально – виховного процесу гурткової роботи носить практичний характер, але теоретичні відомості також необхідні.

Контроль за ефективністю соціально–психологічній реабілітації вихованців гуртка „Повір у себе ”. Керівник гуртка має спостерігати за соціально–психологічною реабілітацією, повинен систематично контролювати ступінь засвоєння програмного матеріалу і набуття вихованцями необхідних вмінь. Поряд з цим він повинен розвивати в них навички само – і взаємоконтролю. Однією з його форм є колективне обговорення почуттів, емоцій та витворів вихованців. При цьому керівнику необхідно опиратися на суспільну думку і залучати учнів до коментування результатів їх діяльності.

НАВЧАЛЬНО – ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Розділ, тема	Кількість годин		
		практичних	теоретичних	усього
1	Знайомство Заняття 1		2	2
2.	Блок 1. Розвиток навичок соціальної взаємодії			
	Заняття 2.	2		2
	Заняття 3.	2		2
	Заняття 4.	3		3
3	Блок 2. Розвиток психомоторики та координації рухів			
	Заняття 5.	2		2
	Заняття 6.	2		2
	Заняття 7.	2		2
4	Блок 3. Виготовлення картин з природних матеріалів.			
	Заняття 8. Розвиток навичок самоконтролю	6		6
	Заняття 9. Розвиток навичок самоконтролю	3		3
	Заняття 10. Підсумкове заняття	2		2

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні види технічної творчості, образотворчого та декоративно – ужиткового мистецтва;
- значення та застосування розроблюваного виробу;
- особливості роботи з природними матеріалами та технологію їх обробки і виготовлення виробів з них;
- різні технології та нетрадиційні способи обробки матеріалів;

- послідовність проектування та виконання робіт в різних пластичних техніках;
- правила організації робочого місця та безпечної праці, санітарно – гігієнічні вимоги;
- властивості, особливості та призначення конструкційних матеріалів;
- алгоритм виготовлення запланованого виробу, проекту, основні етапи організації пошукової роботи.

Вихованці мають вміти:

- користуватися вимірювальними і розмічальними інструментами та працювати пензлем з олівцями і фарбами;
- організувати робоче місце, дотримуватись правил техніки безпеки та санітарно – гігієнічних вимог при виготовленні виробів;
- виготовляти вироби з використанням різних способів обробки матеріалів;
- поєднувати різні види матеріалів та працювати з ними для виготовлення запланованого виробу;
- дотримуватися культури праці при роботі з різноманітними матеріалами;
- дотримуватися правил безпечної праці при роботі з різними ручними, механічними та електричними інструментами (в межах програми);
- здійснювати оцінку та аналіз виробу і процесу праці за загальними естетичними та функціональними показниками.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ

Гуртка «Повір у себе»

Інструменти та приладдя	Матеріали
Ножиці господарські Лінійка Циркуль Пензлики	Фарби, олівці, клей ПВА, папір А-4, папір наждачний

Конспекти занять гуртка.

Знайомство.

Заняття 1.

Мета тренінгу: формування і розвиток адекватної самооцінки, формування встановлення групових контактів, набуття конструктивних форм поведінки та нового досвіду спілкування, зняття емоційної напруги.

Цільова група: учні з обмеженими можливостями.

Дидактичне забезпечення: ілюстраційний матеріал.

Блок включає: 4 заняття.

Час: 2 години.

Вправа «Це здорово!»

Мета: активізувати учасників, дати можливість краще познайомитись, підготувати їх до подальшої роботи.

Хід вправи. Учасники по черзі називають своє ім'я і говорять фразу, яка розпочинається словами «Я люблю...». Інші учасники говорять: «Це здорово!». Тренер розпочинає перший.

Рефлексія. – Чим сподобалася вам вправа?

Вправа «Очікування»

Мета: актуалізувати завдання, виявити особистісну поінформованість з проблеми.

Хід вправи. Разом з учасниками проговорюються очікування від занять. Очікування записуються на стікерах та прикріплюються на плакаті.

Вправа «Правила групи»

Мета: прийняти правила для продуктивної роботи, показати необхідність вироблення і дотримання певних правил, за якими відбувається взаємодія людей.

Хід вправи. Правила пропонує тренер. Усі інші їх обговорюють, уточнюють. Ухвалені всіма правила записуються і вивішуються на видному місці.

1. Активність. Не хочеш говорити або виконувати якесь завдання – не роби цього, але пам'ятай, що навчитись чогось, можна лише проявляючи активність.

2. Не перебивай. Того, хто говорить, не перебивай, ні словом, ні жестом, ні мімікою – кожен хоче бути почутим.
3. Чесність і правдивість. Не існує правильних чи неправильних відповідей. Правильною є та відповідь, яка насправді відбиває твою думку, твої почуття.
4. Конфіденційність. Ми не будемо розповідати про почуте іншим. Усе, що тут відбувається, відбувається тільки тут.
5. Тут і зараз. Говорити тільки за темою, не відволікайся.
6. Будь доброзичливим у ставленні до інших.
7. Не оцінюй, не давай порад.
8. Говорити від свого імені. Висловлюючи свою думку, починати з «Я».

Гра «Павутина»

Хід гри : Сядьте, будь ласка, в одне велике коло. Кожен із вас зараз може повідомити нам своє ім'я та щось розповісти про себе. Може, хтось із вас захоче розповісти про свою улюблену іграшку, про те, що в нього найкраще виходить, або про те, чим він любить займатися у вільний час. У вас є хвилинка, щоб подумати, що ви хочете розповісти нам про себе... (Візьміть клубок у руки й почніть гру самі.)

Мене звати..., і я дуже люблю вишивати (затисніть вільний кінець нитки міцно в руці й киньте клубок дитині, яка сидить навпроти,).

Якщо хочеш, ти можеш назвати нам своє ім'я і щось розповісти про себе. Якщо ти нічого не хочеш говорити, то можеш просто взяти нитку в руку, а клубок перекинути далі.

Таким чином клубок передають далі й далі, поки всі діти не стануть частинами однієї «павутини». Потім поговоріть із дітьми про все, що може сприяти груповій згуртованості. Запитайте їх: «Як ви думаєте, чому ми склали таку павутину?». Після цієї розмови потрібно буде знову розпустити павутину. Для цього кожна дитина має повертати клубок попередній, називаючи її на ім'я та, якщо може, переказуючи її розповідь.

Так триває, доки клубок не повернеться до вас назад. Можливо, іноді нитка буде заплутуватися при спробі розплутати павутину. У таких випадках можна з

гумором прокоментувати ситуацію, сказавши, що члени групи вже тісно «зв'язані між собою».

Обговорення:

- Чи всі висловилися в ході гри?
- Як ти відчуваєшся зараз?
- Чи відчуваєшся ти тепер інакше, не так, як на початку гри?
- Чи важко тобі було запам'ятовувати імена?
- Хто у групі викликає в тебе інтерес?

Вправа «Слухаємо себе»

Мета: навчити елементам ауторелаксації.

Хід вправи. Дітям пропонується зручно влаштуватись, прикрити очі і «зазирнути всередину самого себе». Кожен намагається «побачити» та відчувати свій настрій. Коли діти його «побачили», відкривають очі. Їм пропонується уважно роздивитися малюнки, на яких зображені певні емоції (настрої) (додаток 2). Учасники визначають, який саме настрій у них.

Рефлексія. – Що ви побачили, коли заплющили очі і уявляли свій настрій?

Вправа «Посмішка по колу». Підведення підсумків.

Хід вправи. Кожен з учасників повертається вліво і вправо, при цьому посміхаючись сусідові.

Рефлексія. - Що сподобалося?

- Що дізналися нового?

Блок 1. Розвиток навичок соціальної взаємодії. Навички взаємодії в групі.

Заняття 2

Мета: налагодити стосунки педагога із групою, згуртувати групу, виховувати здатність до погодженої взаємодії.

Завдання: розвивати довільність і самоконтроль; навчати прийомів саморозслаблення; розвивати емпатію.

Матеріали: червоний, синій і жовтий квадрати, клубок ниток, старі газети.

Час: 2 години.

Гра «Кричимо – шепчемо – мовчимо»

Хід вправи: Уважно стежте за сигнальними квадратами, які я буду показувати (додаток 3). Якщо побачите червоний – можна кричати, якщо жовтий – можна тільки шепотітися, а якщо синій – потрібно завмерти на місці й замовкнути.

Вправа «Бінго»

Матеріали: аркуші білого або кольорового паперу, ручки або олівці.

Хід вправи: Кожному учасникові дають аркуш паперу формату А4. Необхідно скласти його вертикально навпіл, а потім без ножиць або будь-яких інших гострих предметів, тільки руками, «вирізати» фігурку «Бінго» — силует людини. Після цього кожен учасник пише на «Бінго» свою мрію, захоплення, улюблену музику, улюблену страву та місце відпочинку.

На наступному етапі всі встають зі своїх місць і, підходячи одне до одного, мають знайти і записати на відповідних частинах «Бінго» імена тих, із ким у них збігається одна або кілька характеристик.

Після цього учні повертаються у коло.

- Чи є такі учасники, в яких однакові всі позиції?
- У кого збіглася одна позиція?
- У кого збіглися декілька позицій?
- Чи є учасники, в яких усі позиції різні?
- Про що ми можемо сказати, аналізуючи цю вправу?
- Що допомагає людям пізнавати одне одного?

Дискусія

- Як ваша поведінка допомагає та як заважає у досягненні мети?
- Що ви думаєте про вислів «Повір у себе — і в тебе повірять інші»?
- Що означає, на вашу думку, поняття «впевненість у собі»? Які його складові?

Вправа «Паперові м'ячики»

Хід вправи: Візьміть кожен по великому шматку старої газети, зімніть і зробіть із нього гарний, пружний м'ячик. Тепер розділіться, будь ласка, на дві команди, і нехай кожна вишикується в лінію так, щоб відстань між командами

становила приблизно два метри. За моїм сигналом ви почнете кидати м'ячі на сторону супротивника. Сигнал буде таким: «Приготувалися! Увага! Почали!».

Гравці кожної команди прагнуть як найшвидше закинути м'ячі, які опинилися на їхній стороні, до супротивника. Почувши сигнал «Стоп!», вам треба буде припинити кидатися м'ячами. Виграє та команда, на чийй стороні виявиться менше м'ячів.

Ми погралися познайомились, а зараз спробуємо створити щось своїми руками. Малюнок для рідних.

Заняття 3

Мета: розвивати комунікативні навички, долати тактильні бар'єри, закріплення рухових навичок припинення рухів у потрібній точці.

Завдання: розвивати емоційно виразні рухи; мобілізувати внутрішні сили дитини у моменти небезпеки; знижувати психоемоційне напруження.

Матеріали: магнітофон, касета із записом спокійної музики, стара газета, касета із записом голосної музики, папір, кольорові олівці.

Час: 2 години

Вправа «Давайте привітаємося»

Звучить спокійна музика, діти відпочивають. Якщо педагог плескає в долоні один раз — діти вітаються за руку, якщо двічі — плечима, три — словами.

Гра «Давай поговоримо»

Діти об'єднуються в пари. Тренер починає гру: «Давай поговоримо. Я хотів би стати... (чарівником, вовком, маленьким). Як ти думаєш, чому?». Дитина висловлює припущення й зав'язується бесіда. Наприкінці можна запитати, ким би хотіла стати дитина, але не можна давати оцінок її бажанням і не можна наполягати на відповіді, якщо вона чомусь не хоче її давати. Кожна пара між собою зав'язує бесіду.

Вправа «Пурхання метелика»

Діти лягають спиною на килимки, руки витягнуті уздовж тулуба, ноги прямо, трохи розсунуті. Психолог вмикає спокійну музику.

Хід вправи. Прикрийте очі і слухайте мій голос. Дихайте легко і спокійно. Уявіть собі, що ви сидите на галявині у прекрасний літній день. Просто перед

собою бачите чудового метелика, який пурхає із квітки на квітку. Простежте за рухами його крил. Рухи легкі та граціозні. Тепер нехай кожен уявить, що він – метелик, що в нього гарні великі крильця. Відчуйте, як ваші крила повільно й плавно рухаються вгору-вниз. Насолоджуйтесь відчуттям ширяння в повітрі. А тепер гляньте на строкату галявину, над якою ви летите. Подивіться, скільки на ній яскравих квітів. Знайдіть очима найгарнішу квітку й поступово починайте наближатися до неї. Ви вже відчуваєте її аромат... Повільно й плавно ви сідаєте на м'яку пахучу серединку квітки. Вдихніть ще раз ці пахощі і... відкрийте очі. Розкажіть про свої відчуття.

Гра «Незнайко»

Хід гри. Уявіть, що кожен із вас – Незнайко. Я буду ставити запитання, а ви тільки знизуйте плечима або розводьте руками.

Ви сьогодні снідали ?

На вулиці холодно (тепло)?

У вас є теплий одяг?

Якого кольору небо?

Вам подобаються рибки в акваріумі?

Ви сьогодні підете гуляти?

Рефлексія.

Вправа «Будиночки»

Мета: закріплення рухових навичок припинення рухів у потрібній точці.

Матеріали: набір кольорових олівців; контурний малюнок, виконаний на аркуші великого формату (2 альбомних аркуші паперу, склеєних по короткій стороні). На малюнку зображені 3 (або більше) будиночки, у яких живуть кошеня, лисеня й зайча. Хазяї будиночків перебувають кожний у своєму будиночку або поруч із ним. Звірята виділені кольором (додаток 4).

Хід вправи: Діти! Подивіться на цю картинку. Ви звернули увагу, які сумні звірята? Дивіться, як невесело дивляться з віконця зайча, лисеня, а от кошеня начебто чекає когось за парканом? Щось трапилося в наших звірята?

Мені здається, я знаю - що!

Звірята будували свої будиночки, і кожний намагався, щоб його будиночок був найкрасивішим, а будиночки вийшли непривабливими. Схожі один на одного й безбарвні. Як ви думаєте, можна звірятам як-небудь допомогти?

Звичайно, можна! Будиночки потрібно розфарбувати, тоді вони будуть ошатні, гарні й всі різні. Хто допоможе зайчаті? (Вітя й Таня).

Хто допоможе кошеняті? (Дмитрик і Лена).

Хто допоможе лисеняті? (Женя й Петя).

Молодці! Однак потрібно дуже постаратися, щоб звірята залишилися задоволені вашою роботою. Якого кольору буде будиночок у лисеняти, у кошеняти, у зайчати? Вибирайте олівці.

А тепер саме важке, тому що красиво вийде тільки в тому випадку, якщо ви акуратно зафарбуєте будиночок.

"А тепер приступайте до роботи й не підведіть звірят, вони так сподіваються, що їхні будиночки будуть найкрасивішими. Вітя, Женя й Лена допомогли звірятам розфарбувати будиночки, а Петя, Таня й Дмитрик побудують біля будиночків паркани. Ця робота також вимагає великої акуратності й точності, "планочки" паркану повинні бути прямими, рівними, однаковими, подивіться, звірята вже почали самі робити паркани, а ви продовжите".

Після закінчення роботи варто проаналізувати, хто заштрихував точніше, акуратніше - чий будиночок краще? У кого паркан рівніше?

"А тепер подивимося, як змінилася картинка? Будиночки різнобарвні, акуратні, гарні, і всі - різні, і паркани їх оточують, а наші звірята говорять "спасибі" вам.

Заняття 4

Мета: розвивати паралінгвістичні засоби спілкування, розвивати навички взаємодії з однолітками, розвивати почуття причетності до колективу, групову згуртованість, доброзичливі взаємини, співчуття, співпереживання. спонукає до саморозкриття, дослідженню свого емоційного стану, переживань, особистих проблем.

Завдання: долати сором'язливість, замкненість, нерішучість; знижувати

психоемоційне напруження; усувати агресію.

Матеріали: магнітофон, касета із записом релаксаційної музики, м'яч, коробочка, фарби, альбом А4.

Час: 3 години

Вправа «Побажання».

Хід вправи: Тепер виконаймо ще одне завдання. Я принесла коробочку, в яку ми з вами спробуємо зібрати багато різних побажань, вони допоможуть і нам, і іншим людям стати радісними. Для цього ви будете проговорювати своє побажання, а я допоможу його записати. Ми покладемо його в цю чарівну коробочку. Коли вам стане сумно або буде поганий настрій, ви можете відкрити коробочку. Вона допоможе вам знову стати радісними.

Вправа «Малюємо дерева».

Матеріали: масляна пастель, воскові крейди, кольорові олівці, фломастери, фарби, гуаш, папір формату А4, великий аркуш ватману (краще у формі кола або еліпса); аудіозаписи музичних композицій і програвач.

Хід вправи: Учасникам пропонують зайняти зручне положення (встати, сісти, сісти на підлогу, якщо є відповідні умови, - за бажанням). Ведучий дає такі інструкції: «Закрийте очі. Уявіть колір, звук, мелодію, рух, за допомогою яких можна було б висловити ваш стан "тут і зараз"».

Спочатку учасникам дається інструкція до наступного етапу (індивідуальної роботи з образами), щоб не порушити емоційний стан, який виникне у кожного після входження в образ дерева в лісі: «Зараз ми будемо представляти себе деревами. Коли музика закінчиться, запам'ятайте свої відчуття, виберіть собі будь-які олівці і фарби і намалюйте представлені вами образи одного або декількох дерев і виниклі асоціації. Придумайте малюнку назву та історію, яку ваше дерево хотіло б розповісти іншим деревам».

Звучить повільна, мелодійна музична композиція без слів. «А тепер закрийте очі і постарайтеся побачити ліс. Уявіть себе в образі дерева. Знайдіть йому місце серед інших дерев. Виберіть в аудиторії відповідне місце, де дереву зручно качати гілками, рости вгору і навіть танцювати. Покажіть рухами, танцем, як воно себе

почуває. Самотнє дерево відкрито всім вітрам. Влітку його обпікає сонце, взимку остуджує мороз. Навіть звірові важко сховатися під одиноким деревом. Добре, коли поруч є добрі і надійні друзі. Підійдіть один до одного так близько, як вам цього хочеться. Нехай ваші дерева утворюють кілька гайків. Дбайливо доторкніться пальчиками-листочками». (Це дає ведучому можливість звернути увагу на особливості внутрішньогрупових взаємин.) «Спробуємо всі разом створити образ дуже сильного, могутнього дерева. Встаньте поруч один з одним, в коло. Який величезний, надійний ствол вийшов у дерева! І гілки тягнуться вгору, переплітаючись між собою. У такій кроні тепло і затишно білкам, птахам. А саме дерево нічого не страшить: ні бурі, ні грози, ні самоти». (Ведучому важливо помітити, в якому із запропонованих образів учасник заняття відчуває себе комфортніше і впевненіше.)

Учасники пересідають в коло, складений зі стільців, кладуть на підлогу всередині кола свої роботи так, щоб усім було зручно їх розглянути. Потім кожен розповідає про свій малюнок. Ступінь відкритості залежить від самого «художника». Якщо він з якоїсь причини мовчить, можна спробувати делікатно його розпитати, наприклад, про почуття, надії, мрії, бажання дерева-образу, але не слід наполягати на цьому.

Щоб прояснити деталі малюнка чи оповідання, ведучий і інші члени групи можуть додатково задавати непрямі питання:

1. Де твоєму дереву хотілося б рости: на узліссі або серед інших дерев?
2. Чи є у нього друзі і вороги?
3. Чи боїться чогось це дерево?
4. Чи загрожують йому будь-які небезпеки?
5. Про що мріє це дерево?
6. Який настрій у твого дерева?
7. Це дерево швидше щасливе або нещасне?
8. Якби замість дерева був намальований чоловік, то хто б це був?
9. За що його люблять люди?
10. Що сниться дереву?

11. Який подарунок його міг би порадувати?

12. Чим можна допомогти дереву, якщо воно хворіє?

Більшість учасниць із задоволенням розповідають про дерево, повідомляючи при цьому важливі відомості про себе, свої переживання, сумнівах, проблемах.

Далі учасникам пропонується зберегти образ дерева, відокремити його від фону:

«Акуратно відірвіть по контуру зображення дерева зовнішню, зайву частину малюнка. Це слід робити пальцями, ножицями користуватися не можна». Колективна робота: «Уявіть, що великий аркуш ватману на підлозі - це поляна, на якій виростуть ваші дерева. Кожен має право вирішувати, де зручніше розмістити малюнок: в лісі серед інших дерев, в маленькому гайку або осторонь від інших дерев. Виберіть відповідне місце і розташуйте дерева на площині аркуша. При бажанні змініть початкове положення вашого малюнка».

На цьому етапі особливо значимо стан упевненості, відчуття прийняття й захищеності. Малюнки можна переміщати багаторазово.

Цю вправу можна повторювати кілька разів протягом тренінгу, щоб учасниці могли бачити динаміку власного стану.

Гра «Складемо історію»

Дорослий починає розповідати історію: «Були собі...», - далі придумують діти. Кожний учасник гри говорить по черзі. Роль ведучого полягає в тому, щоб надати оповіданню якогось сценарію, надати йому глибшого змісту.

Коментар: початок може бути будь-яким, наприклад: «У одному великому (маленькому) казковому (чарівному) місті (лісі)...», «За тридев'ять морів...» тощо. Перед початком гри важливо налаштувати дітей на фантазування, пригадати героїв із різних казок тощо.

Наприкінці гри ведучий переказує всю історію спочатку.

Рефлексія. Зверніться до своєї коробочки.

Який настрій у тебе зараз?

Чи потрібна тобі така коробочка? Як часто?

Вправа «Малюємо пальчиками»

Мета: розвиток дрібної моторики рук, інтелекту, позитивний вплив на настрій та поведінку дітей.

Дітям пропонують на альбомних аркушах, обмочуючи пальчики у фарби, намалювати малюнок.

Підсумки роботи.

Ритуал прощання «Кожне слово...».

- Кожне слово, кожен погляд. Мають значення. Попрощаємося з вами: До побачення!

Блок 2. Розвиток психомоторики та координації рухів. Робота з пластиліном.

Заняття 5

Мета: згуртувати групу, виховувати здатність до погодженої взаємодії. Навчитися зліплювати з пластиліну прості вироби.

Завдання: розвивати довільність і самоконтроль; навчати прийомів саморозслаблення; розвивати емпатію, розвивати моторику рук.

Матеріали: червоний, синій і жовтий квадрати, клубок ниток, старі газети, пластилін різного кольору, карточки з виробами, дощечка.

Час: 2 години

Сьогодні на уроці ми ознайомимося з прийомами роботи з пластиліном, з правилами, яких слід дотримуватися при роботі з пластиліном.

— Хто знає, що таке пластилін?

— З чого він зроблений?

— Як із ним працювати?

— Пластилін створений людиною з білої глини, гліцерину, вазеліну (щоб глина не висихала) і воску (щоб глина була завжди пластичною). Щоб надати пластиліну колір, використовують спеціальні барвники.

Правила роботи з пластиліном: розминати і розгортати пластилін потрібно на дощечці; розрізати пластилін стекою; невикористаний пластилін класти в клітинку упаковки; після завершення роботи з пластиліном руки витирати

серветкою; не бери пластилін до рота, не торкайся брудними руками обличчя, очей, одягу. Не чіпай зошити, книги, гумки — скрізь будуть жирні плями, по яких жодна ручка не пише.

Правила роботи в групі: поважай працю товариша. Ніколи не бери до рук чужу роботу без дозволу автора чи вчителя. Не ламай чужих виробів, навіть якщо вони погано зроблені; не торкайся руками представлених на виставці робіт, в тому числі і своїх; навчився сам – допоможи товаришеві. Підкажи, яким прийомом краще зробити потрібну форму або виправити помилку. Покажи це на своїй роботі. Виправляй роботу товариша або допомагай йому тільки за його згоди; у спільній з товаришем роботі над композицією будь згідливіший і поступливіший у виборі теми та персонажів. Виконуй вироби чесно. Поступися товаришеві виготовленням більш простих виробів. При невдачі не звинувачуй товариша, а допоможи виправити помилки.

Вправа «Веселка»

Мета: зняття емоційної напруги, активізувати учасників, підготувати їх до подальшої роботи.

Хід вправи. Діти беруться за руки. Кожна пара вибирає колір веселки. Називають кольори які зображені на картинці з пластиліном (додаток 5).

Назви кольори які зображені на картинці.

Вправа «Предмет і його властивості»

Мета: навчити вибирати та називати вироби з пластиліну та розвивати вміння аналізувати.

Хід вправи. Кожен учасник вказує на картинку виробів з пластиліну (додаток 6) та називає виріб, який до вподоби та описує його.

Рефлексія. - Легко чи важко було описувати виріб?

- Який колір пластиліну використано для кожного виробу?

Вправа «Ліплення паличок, складання виробів за зразком»

Мета: навчити елементарного ліплення з пластиліну та розвиток пальців рук.

Хід вправи.

1. Відріж стекою шматочки пластиліну і розімни їх (додаток 7).

2. Розкачай палички на дошці (додаток 8).
3. Склади з паличок драбину.
4. Склади з паличок ялинку.
- 5 Склади з паличок будинок.

Важливо: Під час практичного виконання завдання старайтеся, щоб кожен учень виконав завдання до кінця. При необхідності надавайте індивідуальну допомогу.

На протязі заняття використовуйте загальну допомогу яка полягає у коротких зауваженнях: „Подумай”, „Не спіши”, „Пригадай”, у схваленні наміру, найнезначніших позитивних результатів та досягнень у роботі. Наприклад:

- „Старайся! Будь уважним!”
- „Ти можеш більше”
- „Не сумуй у тебе все вийде”
- „Доклади більше старань”
- „Я рада, що ти правильно зрозумів”
- „З успіхом тебе”
- „Ти вмієш правильно висловлюватися”
- „Ти багато вже вмієш”
- „Чудово! Молодець!”
- „Ми гордимся твоїми досягненнями”.

Продовжуємо далі наступне завдання.

1. Скачування кульки

Створення виробу «Яблуко. Вишенька. Гусінь» (додаток 9)

Виконуємо за алгоритмом.

1. Відщипни три шматочки пластиліну. Скачай три кульки.
2. Розкачай три качалочки - це будуть плодоніжки.
3. Приліпи плодоніжки до вишеньок. Приліпи листочок.

Вправа «Не лови гав»

Мета: розвиток довільної уваги, швидкості реакції, навчання уміння керувати своїм тілом і виконувати інструкцію.

Хід вправи. Учасники ідуть(сидять) по колу, тримаючись за руки. За сигналом тренера зупиняються, плескають чотири рази в долоні. Хто не встигає або збивається, - вибуває з гри.

Рефлексія. – Як ви себе почуваете?

Вправа «Коло дружби»

Мета: розвивати навички групової взаємодії, вироблення позитивних емоцій.

Хід вправи. Учні беруться за руки. Тренер посилає «сигнал дружби» - потискання долоні. Цей «сигнал» діти передають один одному по колу.

Рефлексія. – Що сподобалося на занятті?

- Що дізналися нового на занятті?

Заняття 6

Мета: згуртувати групу, виховувати здатність до погодженої взаємодії. Навчитися зліплювати з пластиліну перші вироби.

Завдання: розвивати довільність і самоконтроль; розвивати моторику рук.

Матеріали: пластилін різного кольору, карточки з виробами, дощечка.

Час: 2 години

Вправа «Уважний чоловічок»

Мета: узагальнити отримані знання про прийоми і засоби роботи з пластиліном

Хід вправи. Учасники об'єднуються в групи по чотири-п'ять осіб. Обговорити в групах, як виглядає пластилін, виріб з нього, та спробувати зобразити пірамідку.

Рефлексія. - Як ви почували себе під час виконання вправи

Розпочинайте роботу за зразком (додаток 10).

1.Розкачай качалочки.

2.Із паличок складіть кільця.

Гра «Де ніс, де вухо?»

Мета: розвиток уваги, мислення, швидкості реакції, координації.

Хід гри: Педагог має доторкнутися до якоїсь частини свого тіла, а назвати при цьому іншу, наприклад, торкнутися вуха і сказати: «Це мій ніс». Учні роблять навпаки, тобто торкаються носа і кажуть: «Це моє вухо». Якщо хтось із гравців помиляється — стає ведучим.

Вправа «Продовж речення». Підведення підсумків.

Мета: розвивати навички групової взаємодії, вироблення позитивних емоцій.

Хід вправи. Кожен з учасників продовжує речення «Мені добре тому, що...».

Естафету передають за допомогою іграшки чи м'яча.

Рефлексія. – Що сподобалося на занятті?

- Що дізналися нового на занятті?

Заняття 7

Мета: Розвиток пам'яті, уваги, мислення; координація роботи очей та долонь; розвиток дрібної моторики рук, розвиток сенсомоторики: виготовлення тварин з пластиліну.

Завдання: розвивати довільність і самоконтроль; розвивати моторику рук.

Матеріали: пластилін різного кольору, карточки з виробами, дощечка.

Час: 2 години

Вправа «Привітання оплесками»

Хід вправи. Спершу тренер зачитує дітям вірші і демонструє, які рухи потрібно виконувати руками, потім учні все за ним повторюють. Повторіть кожен куплет 3-4 рази.

Доброго ранку

Доброго ранку, сонце привітне!

Доброго ранку, небо блакитне!

Доброго ранку, у небі пташки!

Доброго ранку тобі і мені!

Квіточка

Під снігом квіточка росте,

Красу на землю принесе,

Промінчик доторкнеться,

І квітка усміхнеться.

(Покажіть руками шар снігу. Потім утворіть квітку й торкніться до її пелюсток, показуючи «промінчик». Далі квітка потроху розкриває пелюстки.)

Виготовлення виробу «Півень» за зразком (додаток 11).

Складіть деталі виробу.

З'єднайте усі деталі так як показано на малюнку

Виконайте надріз та проколи на місці очей та носа.

З'єднайте усі деталі і у вас вийде готовий виріб.

В такій же послідовності можна зробити і інших тваринок на ваш вибір (додаток 12).

Вправа «Подарунок».

Мета: розвиток невербального мовлення.

Кожен учасник по черзі за допомогою невербального мовлення (жестами) робить подарунок тому, хто сидить поруч. Потім, коли всі закінчують дарувати, проговорити спочатку, хто що отримав в подарунок, а той, хто дарував повинен сказати чи правильно його зрозуміли.

Таким чином учасники роблять висновки після проведення вправи: наскільки точно і як було надано інформацію за допомогою жестів; важко чи легко було описувати, пояснювати, що учасник дарує; що учасники відчують тощо.

Вправа «Пазли»

Мета: розвиток уваги, мислення, дрібної моторики руки, координація роботи очей і долонь.

Учням роздають картинки, розрізані на 6 частин. Вони мають їх скласти і розповісти, що вийшло.

Підсумки роботи.

Тренер пропонує висловитись усім охочим про те, чого вони навчилися протягом занять.

Ритуал прощання «Коло дружби».

Блок 3. Робота з природним матеріалом. Розвиток навичок самоконтролю.

Заняття 8

Мета: навчити милуватися красою довкілля, вміти образно уявляти листочок; розвивати художній смак, мислення, пробуджувати пізнавальні інтереси, сприяти

розширенню кругозору дітей; виховувати почуття відповідальності, любов до природи.

Обладнання: картки із завданнями; засушені листочки; чисті аркуші для малювання, аплікації; ілюстрації і малюнки, фарби, пензлики, ручки, маркери, олівці;

Час: 6 годин

Наш Єнотик в світлий клас прийшов
І приніс до нас веселість і бадьорість.
В кожне серце радісно зайшов,
Щезли втома, лінь, суворість і розмови.
Друзі, плеснемо разом,
Посміхнемося гуртом —
Навкруги все стане лагідним, приємним.
Знов за руки беремось, до роботи візьмемось -
І урок стає чудесним, милим, теплим.

Вправа «Дослідники»

Мета: перевірити знання учнів, нагадати інформацію корисну для заняття.

Картка із завданнями: (додаток 13)

Дізнатися, з якого дерева ці засушені листочки.

В якому лісі ростуть ці дерева?

Як вони цвітуть і коли?

Які в них плоди?

Чи можна орієнтуватися за цими деревами?

- А зараз пропонується вам створити з природного матеріалу сюжетну композицію « Осінь у лісі». І презентувати її нам.

Приклад створення виробу (додаток 14).

Вам знадобиться:

- листя (червоні, жовті, зелені, можна вибирати листя різної форми, не вибирайте занадто сухе листя);

- жолуді;

- кілька тонких гілок і одну велику (велика гілка може бути незвичайної форми, з сучками);

- горобину (при бажанні);
- клейовий пістолет або суперклей;
- ємність для дерева;
- прикраси за смаком.

Можна зробити дерево з 1-ю або 2-ма кронами.

Жовті кленові листки будуть основними у вашому виробі, а отже, їх повинно бути більше.

Хід виконання.

1. Робимо дрібненькі пучки з горобини і листя. Цими заготовками потім буде прикрашена підстава крони дерева. Приготуйте гілочку горобини і жовтий кленовий лист, складіть "гармошкою", і зробіть пучок (додаток 15).

* Після цього можете додати листя іншого кольору.

2. Пучок листя закріпіть ниткою. Бажано зробити 7-8 пучків.

3. Для основи можете приготувати великий стакан, обклеїти його тканиною і прикрасити листям і горобиною.

3.1 Приготуйте газету і зімніть її в грудку. Намажте грудку клеєм і щільно вставте в склянку. Газета повинна займати мінімум пів склянки.

3.2 Ножицями зробіть невеликий отвір, в який вставте гілку-стовбур, попередньо змастивши її край клеєм.

3.3 Місце, яке залишилося, заповніть жолудями. Намастіть кожен жолудь клеєм і щільно прикріпіть всередині склянки до газети і стінок.

4. Знову приготуйте газету і зробіть з неї кульку. Обмотайте цю кульку ниткою, щоб вона не втрачала форму.

4.1 В кульці зробіть невелике заглиблення за допомогою ножиць.

4.2 Змастіть поглиблення клеєм і запровадити на гілку.

* Якщо гілка занадто товста, спробуйте її трохи заточити.

4.3 Залиште клей сохнути.

5. Почніть приклеювати ваші пучки листя до кульки, обмотаної ниткою. Почніть з маківки і далі симетрично клеїте пучки з боків. Заповнюйте всі порожні місця.

* Є ймовірність, що пучків не вистачить. Тоді просто зробіть ще кілька.

* Якщо хочете, щоб листя, жолуді і ягоди трохи блищали, спробуйте побризкати їх лаком для волосся.

* Дерево це не вічне, тому листя сохнуть і темніють.

Вправа «Коло зворотного зв'язку»

Мета: отримання зворотного зв'язку від групи, обмін почуттями і враженнями.

Учасникам пропонується переглянути свої очікування. Ведучий пропонує учасникам по черзі висловитись по таких темах:

- Що найбільше за все запам'яталось, сподобалось під час заняття?
- Що було цікавим?
- Що не сподобалось?

Заняття 9

Мета: вчити дітей виготовляти поробки з природного матеріалу, розвивати творчу уяву і естетичне сприйняття навколишнього світу, розвивати акуратність роботи з клеєм.

Час: 3 години

Аплікація «Совушка» з круп і насіння.

Для виготовлення роботи нам знадобиться: лист гофрованого картону, вирізаний з пакувальної тари; кольоровий картон, готовий малюнок із зображенням сови, клей «Момент», стека, ножиці; очі з набору для дитячої творчості; крупи: пшоно і манка; насіння кропу і соняшнику, дрібний чай (з пакетиків), квасоля, плоди шипшини, шматочок кори берези.

Покроковий процес виконання роботи (додаток 16).

1. Виготовимо рамку для нашого виробу.

На лист гофрованого картону А-4 наклеюємо кольоровий картон. З насіння квасолі викладаємо рамку.

2. Вирізаємо стовбур берези з берести, зображення сови і наклеюємо на картон.

3. Контури малюнка сови, попередньо змазавши клеєм, «промальовуємо» чаєм.

Даємо підсохнути 2-3 хвилини, струшуємо зайве.

4. Приклеюємо очі і з половинок шипшини робимо намисто.

5. Заповнюємо окремі фрагменти аплікації: капелюшок - пшоном;

підлоги капелюшки зсередини і гілочку берези - манкою; крила, хвіст і голову з боків - чаєм; передню частину голови і тулуба - насінням кропу. На невеликі ділянки малюнка наноситься клей. Потім посипається крупною (чаєм), так щоб не залишалось порожнеч між крупинками. За допомогою стеки прибираємо зайве.

6. До капелюшку приклеюємо квітку, а носик робимо з квасолі.

7. Додаємо листочки до дерева і наша робота готова!

Вправа «Коло зворотного зв'язку»

Мета: отримання зворотного зв'язку від групи, обмін почуттями і враженнями.

Учасникам пропонується переглянути свої очікування. Ведучий пропонує учасникам по черзі висловитись по таких темах:

- Що найбільше за все запам'яталось, сподобалось під час заняття?
- Що було цікавим?
- Що не сподобалось?

Підведення підсумків.

Заняття 10

Мета. Створення доброзичливої атмосфери. Виставка виробів, малюнків.

Вправа «П'ять добрих слів».

Мета: підтримання позитивної атмосфери.

Час: 2 години.

Учасники обмальовують на папері свою долоню, внизу підписують ім'я, далі передають по колу наступному учаснику, який на одному з пальчиків пише позитивну рису власника малюнку. Далі аркуш передається іншому учаснику, так до тих пір, доки п'ять рис не будуть записані. Потім ці аркуші повертаються власнику.

Обговорення: Чи було вам приємно дізнатись думку ваших друзів? Що перешкоджає вам щодня висловлювати позитивні враження, емоції? Які почуття

виникати під час оцінювання?

Вправа «Спільний малюнок»

Мета: згуртованість учасників, розвиток творчості.

Тренер пропонує учасникам намалювати спільний малюнок. Кожен з учасників по черзі малює щось на дошці або на ватмані. Потім дивляться кінцевий результат: що вийшло?

Вправа «Підведення підсумків, коло зворотного зв'язку»

Мета: отримання зворотного зв'язку від групи, обмін почуттями і враженнями.

Учасникам пропонується переглянути свої очікування. Ведучий пропонує учасникам по черзі висловитись по таких темах:

- Що найбільше за все запам'яталось, сподобалось під час заняття?
- Що було цікавим?
- Що не сподобалось?
- Чи справдились очікування?
- Побажання.

Виставка виробів.

ВИСНОВКИ

Ставлення суспільства до дитини, яка потребує особливої уваги є певним мірилом його цивілізованості.

З роками повільна і невпинна гуманізація суспільної свідомості, а також досягнення в різних галузях науки і техніки поставили питання про необхідність інтеграції людей з психофізичними вадами, як соціальної групи, з рештою суспільства, тобто про їхню соціальну реабілітацію.

Провідним компонентом соціальної роботи з даною категорією дітей є формування індивідуальності, її соціалізація з урахуванням потенційних можливостей і потреб кожної дитини. Побудова взаємозв'язків дитини з мікро і макросередовищем, розвиток її збережених психофізичних можливостей здійснюється шляхом розширення сфери спілкування, організації дозвілля, творчої

та ігрової діяльності, допомоги у самообслуговуванні, пересуванні, забезпеченні ліками і продуктами харчування, організації оздоровлення.

У даній роботі розглянуті і проаналізовані основні проблеми соціально – психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями, що існують на рівні суспільства в цілому, пов'язані з регіональними умовами і їхнім найближчим оточенням.

Ідеї спільного навчання можуть бути використані й у таких формах роботи як клуби спілкування, творчі лабораторії, ігротеки, літні табори, гуртки з декоративно–прикладної, художньої та літературної творчості, дитячі журнали, конкурси і фестивалі художньої творчості, бібліотечне обслуговування тощо.

Аналізуючи історію розвитку соціальної реабілітації і її сучасний етап, ми прийшли до висновку, що спільне навчання дітей– з обмеженими можливостями і їх здорових одноліток повинно стати пріоритетним у педагогічній практиці. Це у свою чергу потребує наукового розвитку ідеї спільного навчання, розробки концепцій, методик роботи педагогічних колективів. І це повинно стати метою подальших досліджень.

Саме тому є актуальним питання використання ігрової діяльності у навчально-виховному процесі початкової школи, адже вона сприяє розвитку розумових здібностей учнів, підвищенню якості знань, формуванню активності, самостійності, пізнавального інтересу, волі, характеру.

Отже, у дитячій трудовій діяльності закладені значні корекційні можливості, що дозволяють успішно вирішувати різноманітні завдання розумового, фізичного та морального виховання цих дітей.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Анкета

1. Який настрій в школі у тебе переважає? (підкресли)
сумний
байдужий
веселий
2. Як ти себе почуваєш вдома? (підкресли)
сумно
байдуже
весело
3. Чи подобається тобі виготовляти щось руками? (підкресли)
так
ні
не знаю
4. Чи знаєш ти, як можна виготовляти щось своїми руками? (підкресли)
так
ні
не знаю
5. Чи подобається тобі займатися спільною справою разом з ровесниками?
(підкресли)
так
ні
не знаю
6. Що ти можеш навчитися на заняттях по виготовленню чогось руками
разом з ровесниками? (підкресли)
виготовляти поробки
знайти собі хобі
вміти працювати руками
взаємодіяти в групі
позитивно спілкуватися
нічого корисного від занять не отримаю
не знаю

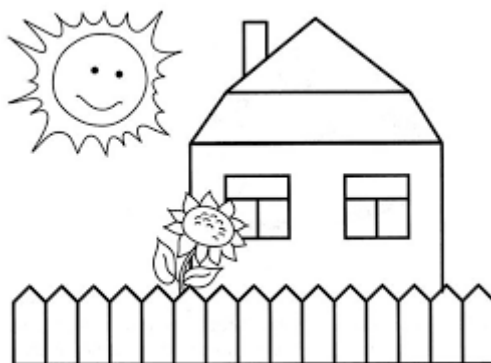
Зображення емоцій.

Сигнальні квадрати

Додаток 4

Додаток 5

Картинки виробів з пластиліну

Додаток 7

Додаток 8

Додаток 9

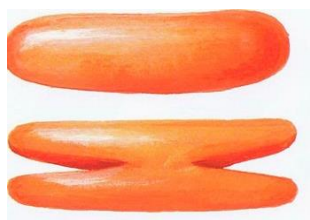
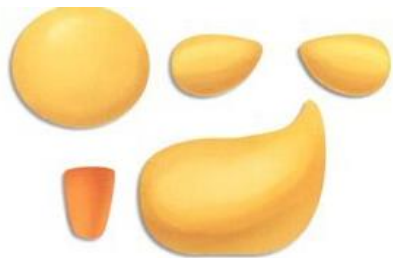

Додаток 10

Додаток 11

Додаток 13

Додаток 14

Додаток 15

ЛІТЕРАТУРА

1. «Декоративно–прикладне мистецтво» / Михайло Євстахович Станкевич. – Львів, 1992. – 175 – 194 с.
2. Українське народне декоративне мистецтво: навчальний посібник. / Р.В. Захарчук – Чугай, Є.А. Антонович. — К.: Знання, 2012. – 342 с.
3. Прикрась свій дім / [Л. П. Гура, Л. Є. Жоголь, Н. М. Ісупова та ін.]; — К.: Техніка, 1988. – с.11–16.
4. Організація соціально–педагогічної та психологічної допомоги інвалідам у системі соціальних служб для молоді //Іванова І.Б. Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. – К., 1995. – С. 28– 32.
5. Прилучення учнів до національної культури в процесі трудового навчання: навчально–методичний посібник для 5–11 класів / [В.Д. Мусієнко та ін.]. – К.: ДОД НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998.
6. Поделки из природного материала. / Ф. П. Филенко. — М.: Просвещение, 1987. – 143 с.
7. Делай сам. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://delai.sam.com/>
8. Комплекс програмно–методичного забезпечення «Зміст корекційно–спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з трудового виховання, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / О.В.Чеботарьова. — К.: 2012. – 112 с